

LBDIS | We know
Constantin Severin

Iubita lui Sabato

– roman –

ediția a doua, revăzută de autor

Postfață de Felix Nicolau

E I K O N

București, 2022

Cuprins

I. Andante.....	7
II. Allegro	55
III. Menuet – Trio.....	105
IV. Presto	159
Postfață.....	213

I. Andante

1.

Am apăsât clanța acelei porți uriașe din secolul al XVII-lea și am văzut ochiul lui Victor Brauner într-un mic acvariu cu formol, ținut în mâna dreaptă de Artemisia de Guevara, ezoterica prietenă a lui Ernesto Sabato. În acea clipă, am avut senzația clară că toate sunetele orașului au dispărut brusc, chiar și sufletul tangoului. Nu știu ce puteri nevăzute au provocat această întâlnire șocantă, probabil anii tinereții petrecuți în România, când am descoperit în primele luni de colegiu câteva lucrări ale artistului român emigrat la Paris, într-o carte din biblioteca tatălui meu, *A Concise History of Modern Painting*, de Herbert Read. De atunci, o bună parte din istoria vieții mele spirituale se leagă de opera enigmaticului pictor Brauner, născut în 1903 la Piatra Neamț. Cealaltă parte consistentă a identității mele intelectuale cred că se datorează, în mod egal, lui Astor Piazzolla, compozitorul care a revoluționat tangoul, lui Ernesto Sabato și lui Jorge Luis Borges și, poate, nu întâmplător mă aflu în Buenos Aires de peste trei decenii. Am descoperit, treptat, un adevăr pe care îl știu

probabil doar inițiații: dacă investești ani în șir de trăiri estetice ardente, dor și iubire față de anumiți creatori care te bulversează, până la urmă ajungi pe neașteptate, parcă teleportat, în spațiul lor original!

Probabil doar calitățile de jurnalist ale lui Tin, cum îmi place mie să-i spun amicului meu, Constantin Severin, insistența sa, dar și rugămințile prietenului nostru comun, cunoscutul dramaturg și regizor Salvador Amore, din Buenos Aires, m-au făcut să accept până la urmă să-mi depăn povestea care mi-a realcătuit, într-un mod neașteptat de intens și rapid, întreaga viață interioară, în acel an, 1975, care își înalță și acum inflorescența de trăiri în cele mai intime fibre ale ființei. Și nu în ultimul rând scriu aceste rânduri pentru Esto, care mă ruga și el, în perioada în care ne-am cunoscut, să pun în pagină povestea noastră, deoarece credea că am talent literar.

E de ajuns să vă spun că eu sunt Maria Rustin, fosta iubită a lui Ernesto Sabato; aproape toate ziarele din Buenos Aires au scris despre strania întâmplare care a provocat ruptura noastră. Până în acel moment nefast, relația noastră era cunoscută doar de câțiva prieteni și prietene de încredere ale marelui prozator, nu intrase niciodată sub lumina reflectoarelor. Și tot ce s-a scris atunci a aruncat în derizoriu o poveste de dragoste miraculoasă, de aceea am suferit mult și am preferat tăcerea și retragerea. Când l-am cunoscut pe Ernesto (eu îl alintam Esto) mă apropiam de 36 de ani, eram profesoară de fizică la Universitatea din Buenos Aires, căsătorită cu fizicianul britanic Daniel Rustin, aveam o fetiță de nouă ani, dar

IBDIS

We know
books

totuși până atunci viața mea fusese doar un imens buchet de neîntâlniri...

Totul a început în ziua de 3 martie 1975; o prietenă de la Ambasada R.S.R. din Buenos Aires, m-a invitat telefonic la o întâlnire cu un faimos regizor român, Liviu Ciulei, în sala Alliance Française. Aveam în fața noastră un veritabil Prospero, cu ochii calzi și pătrunzători, chipul său cu unghiuri de pietre megalitice emana o liniște plină de freamătul gândului. Era îmbrăcat cu o bluză și pantaloni de culoare neagră, iar în picioare avea niște pantofi ușori, de tip mocasin. Fragil, discret și modest, Liviu Ciulei tocmai venise de la Colegiul Juilliard din New York, unde era profesor, să ne vorbească despre noile tendințe în teatrul contemporan. Nu îmi mai aduc aminte ce profesor de la Academia de Artă Teatrală din Buenos Aires l-a prezentat, știu însă că lângă el se afla și un tânăr chipeș, Salvador Amore, pe atunci student la IATC București și supervisor al traducerilor făcute de Darie Novăceanu, din proza lui Esto. Ciulei vorbește încet, iar tonul plăcut și intim al vocii contrastează cu privirea vibrantă, încărcată parcă de întrebările unei visătoare neliniști. Mă aflu în rândul al doilea și, deodată, privirea mea se încrucișează cu cea a unui bărbat de vreo 60 de ani, din primul rând, care seamănă izbitor cu invitatul. Îl recunosc imediat pe celebrul prozator Ernesto Sabato, după fotografiile din cărți și ziare, dar și de la câteva emisiuni de televiziune, pe care le urmărisem cu sufletul la gură, era doar unul dintre scriitorii mei favoriți. Amândoi ar putea să fie luați drept mostre ale

prototipului de bărbat din Balcani, după părerea mea, cu chipurile lor sculpturale în care se îmbină intim liniile ermetice, de sfinx, cu cele învăpăiate, ritmate și deschise spre lume ale călușarilor olteni sau ale renumiților *guerilleros* albanezi. Până și ochelarii lor cu dioptrii mari și rame groase, negre, sunt identici, diferența o face doar mustața bogată și aspră a lui Esto.

Lângă mine, stau în fotoliile galbene câțiva studenți la teatru, pregătiți să asculte cu zece urechi, nerăbdători să înceapă dialogul cu maestrul. „Faceți ce este mai greu, adică fiți voi înșivă”, ne invită Ciulei să participăm la discuții. Ne reamintește că vorbitul natural a fost o tendință foarte puternică în teatrul de după cel de-Al Doilea Război Mondial, apoi se referă la cele trei tipuri de voci ale actorilor, de piept, de gât și de cap, și la tehnica de a proiecta vocea, *voice projection* în terminologia anglo-saxonă. „În Germania, după Război, un mare regizor, Fritz Kortner, care a marcat în anii '50-'60 arta regizorală, a fost inițiatorul reteatralizării vorbirii.” Recunoaște că în actuala școală de teatru există tendința de a atinge nivelul isteric, prin țipetele care alternează uneori cu șoaptele. Privirea lui Sabato, când se întoarce spre mine, atinge nivelul unui țipăt mut, și parcă aud cum îmi curge prin vene o neliniște din viitor, un fel de timp-păpădie, ramificat și volatil, ritmat de bătăile a două inimi, legate prin cuvinte de foc. Simt nevoia să-i spun, nu te mai uita așa, în mod cert nu sunt un personaj din romanele tale, dar în același timp încep să percep tot mai intens că sensul poveștii noastre se orientează, încă

înainte de a începe cu adevărat, spre înconștient, spre vag și misterios, spre obscur. O poveste de dragoste precum o scriere semitică, de la dreapta (conștientul) la stânga (inconștientul), și poate de aici au început să se nutrească energiile ei dezlănțuite.

Au trecut peste treizeci de ani de atunci și sunt conștientă că unii dintre voi veți recepta aceste descrieri ale stărilor mele interioare cu un surâs ironic, însă eu prefer să-mi păstrez cu sfințenie tonalitatea cuvintelor și trăirilor de atunci, care face parte nu numai din trecutul, ci și din prezentul și viitorul meu, e o pecete de sensibilitate retro pe care mi-o asum, cu orice risc. Arhetipul sensibilității mele este tangoul, **un gând trist care se dansează...**¹. Iar pentru oamenii din generația lui *Esto el tango* era chiar patria lor interioară, în care se nășteau, iubeau, se însingurau și mureau: **Vreau să mor doar cu mine,/ fără spovadă și fără Dumnezeu,/ crucificat pe chinul meu,/ parcă îmbrățișând o părere de rău**². Știți ce-mi spunea iubitul meu? Sufletul nostru e locuit doar parțial de noi înșine. Restul e ocupat de entități cu mult mai presus decât noi. Ei bine, eu simt la modul organic că sufletul meu e ocupat în primul rând de sufletul tangoului, și la fel gândesc Piazzolla, Borges și alți prieteni din generația mea. Un tangou nobil, precum *Caminito* sau *Sur*, spune inimii dar și minții lucruri mult mai profunde decât o carte de metafizică.

¹ Citat din Enrique Santos Discipolo.

² Citat din tangoul „Como abrazado a un rencor” (1930), versuri de Antonio Miguel Podesta, muzica de Rafael Rossi.

„Cred că scopul major al teatrului este acela de a te însingura. Eu mă adresez unei comunități și caut totuși să-l însingurez pe spectator, să-l oblig să se confrunte cu el însuși, să-și pună problema în ce raport se află el cu lumea. E un proces al ajungerii la conștiință. E singura rațiune care îmi justifică cumva existența în această meserie.” Cuvintele lui Ciulei au un efect aproape hipnotic asupra publicului (recunosc, în dreapta mea, și figura tânărului poet brazilian Luciano Maia, care apăruse la postul TV Cultural, cu câteva seri înainte), iar Esto se ridică și spune transfigurat de emoție: „Teribilă ars poetica, domnule Ciulei, la nivelul celor mai valoroși oameni de teatru de azi! Exact așa gândeam și eu despre rolul tangoului sau al prozei pe care am scris-o, dar parcă niciodată nu am reușit să exprim ceea ce simțeam, cu întreaga ființă, atât de precis și adevărat.”

„Spre deosebire de film, continuă invitatul, există un moment în teatru când liniștea începe uneori să lucreze, să pulseze. Uneori spectatorii ies ca după o împărțășanie. Mi s-a întâmplat odată, la o premieră, un lucru extrem de emoționant. Publicul pur și simplu nu a părăsit sala după spectacol. Am făcut un simpozion ad-hoc cu spectatorii. Privirea lor, la ieșire, era plecată înăuntru.”

Întâlnirea de două ore cu Liviu Ciulei a făcut cât o Carte, pe care am îngropat-o cu grijă în inimă. Mărturisirea sa de credință e tulburătoare și, în final, cuvintele-autoportret aparțin unui mare artist: „Pe undeva mă simt vinovat că am făcut un teatru mai avangardist, deși nu extrem de modern, existând efecte care au devenit

LIBRIS

We know
books.

tradiționale, transformate cu timpul în defecte. M-am gândit însă uneori că, probabil și din cauza mea, tinerii vor să facă altceva decât e în text și mă simt vinovat.”

Prietena mea de la ambasadă, Aida, mă cheamă la sfârșit și pe mine la o cafea cu invitații și cu Esto, și așa am ajuns să schimbăm cărți de vizită și câteva cuvinte, iar haloul acestei întâlniri semnificative avea să-mi pulseze în creier zile în șir... Ernesto Sabato mă anunță că peste cinci zile, 8 martie, va avea loc vernisajul expoziției sale de pictură, *Flori în libertate* (abia în Argentina am aflat că a doua sa mare pasiune este pictura, iar după ce terminase cel de-al treilea roman, *Abaddon, Exterminatorul*, i se dedicase în exclusivitate!), la Centrul Cultural Recoleta, iar eu îi propun ca Asociația Oamenilor de Știință, din care fac parte, să sprijine acest eveniment.

2.

Esto mi-a mărturisit ulterior că a avut o premoniție în timp ce se îndrepta, în acea după-amiază de 3 martie, spre sala Alliance Française, ca să împrumute o carte. Nu știa nimic despre evenimentul cu Liviu Ciulei, trecând însă prin parc, exact în momentul în care ajunsese în dreptul statuii Ceres, i-au năvălit pe neașteptate în memorie imagini din timpul vizitei sale la București, în 1962. Își amintea chiar că Darie Novăceanu îi prezentase atunci o studentă la spaniolă, care-i citise ambele romane publicate, *Tunelul* și *Despre eroi și morminte*, devenind o înfocată admiratoare a operei sale, pe care o analiza pentru lucrarea de licență. Era Ioana, sora mai mică a mamei mele, care îmi vorbise de nenumărate ori despre această întâlnire, care o marcaseră pentru mult timp. Vă mai spun un lucru, pe care oamenii superficiali, orientați doar către împlinirea materială, nu-l vor cunoaște niciodată: o poveste de dragoste predestinată e presărată adesea de coincidențe semnificative și întâmplări magice. Observi cu uimire că totul în jurul tău se leagă, evenimente aparent fără nicio legătură intră în consonanță, însuși universul conspiră parcă anume pentru a-ți produce trăiri despre care anterior nici măcar nu-ți imaginai că ar fi posibile. Și încă ceva: înainte de a-l cunoaște pe Esto eram scindată și reificată, chiar pentru familia mea nu mai eram decât o mașină perfectă...

LBRIS

We know
books

Cât timp a durat povestea noastră, faxurile de acasă de la el și din biroul meu se înroșiseră de atâta utilizare, ne expediam mesaje și de patru-cinci ori pe zi. Scrisorile sale erau de obicei mai scurte, deoarece avea de soluționat zilnic o imensă corespondență națională și internațională, un adevărat calvar de care nu pot scăpa oamenii celebri. Foile acelea, îngălbenite de vreme, care ne ardeau aproape zilnic sufletele, le păstrez și acum cu evlavie, doar primele trei-patru nu știu cum s-au pierdut.

05.03.1975

— În ultimii ani am început să nu mai sesizez diferențele dintre lucruri și cuvinte. Ambele îmi par la fel de indescifrabile și vagi, dominate de absență, pierdere, gol. Ciudat este faptul că din momentul în care te-am văzut la întâlnirea cu Ciulei, am început să cred că doar irupția unui sentiment la fel de vag precum iubirea m-ar putea scoate din starea asta de paralizie existențială, adâncită și de pierderea treptată a vederii.

— E grav ce se întâmplă cu noi, am ajuns să ne ghicim gândurile...

— Dar îți dau o veste bună, după ce la ora 4 m-am trezit gândindu-mă la tine, am avut un vis, care pentru mine reprezintă confirmarea că povestea noastră va fi nespus de frumoasă: am visat o grădină mare, dreptunghiulară, plină cu flori, în culori vii, într-un fantastic aranjament. Am căutat azi-dimineață în cartea de vise

LIBRIS | We know books
fericire, plăcere, câștig. Ai venit în viața mea, într-un anotimp blând, ca o rafală de flori îndrăgostite...

Ernesto

Acesta e primul mesaj scris de Esto pe care îl păstrez, ating uneori literele negre și grațioase ale mașinii sale de scris, volute palpabile ale unei „întâmplări” scurte, dar intense. **L'amor che move il sole e l'altre stelle**³ pare a deține cheia tuturor ființelor. O iubire adevărată e, în primul rând, un joc mental, o fuziune fantastică a trei fantasmе înflăcărate (cuplul și Dumnezeu). Nu e ușor să descrii o asemenea poveste, care este de obicei durabilă și presupune existența între cei doi parteneri a cel puțin trei tipuri de legături (spirituale, sufletești și fizice).

L-am cunoscut pe Esto într-o vreme în care mă simțeam puțin marginalizată, într-o societate argentiniană care semăna cu tablourile unor artiști ca Ensor sau Munch, o lume de măști agresive: politicieni și bancheri acționând ca niște păsări de pradă, obsedați de foșnetul dolarilor, polițiști și procurori care își înzeceau câștigurile prin coabitarea cu traficantii de droguri și alți infractori, vedete TV apărute peste noapte doar fiindcă treceau prin patul vreunui milionar, directori de ziare și jurnaliști care își dădeau lecții de morală după ce își umpleau buzunarele cu bani negri, mai ales în timpul campaniilor electorale.

O societate extrem de polarizată, lucru vizibil mai ales în Buenos Aires. Cu câteva ore înainte de a așterne pe

³ Citat din Dante.